

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Κώστας Σωτηρίου, απλώς γνωστός σε μένα για την δράση του στην παιδεία, μου έγινε σε αρκετό βαθμό οικείος στο Βουνό, από τις αρχές Μαΐου του 1944, όταν έτυχε να βρεθούμε στο Εθνικό Συμβούλιο των Κορυσχάδων, εκείνος Εθνοσύμβουλος της Αθήνας και εγώ της Σαλαμίνας. Εκείνη την εποχή ήμουν Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Πρωτοείδα την όψη του, όταν μίλησε εκεί σε πολιτικό μνημόσυνο του Δημήτρη Γληνού, για το εκπαιδευτικό του έργο. Ήταν πρόσφατος ο θάνατος του Δημήτρη Γληνού, η πρόωρη δε απώλεια του και μάλιστα σε μια δύσκολη περίοδο του Απελευθερωτικού Αγώνα και των πολιτικών πραγμάτων του αγωνιζόμενου λαού άφηνε σε μερικούς βαριά τη σκιά της. Από τους πρωτεργάτες του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ) ο Δημήτρης Γληνός είχε πεθάνει σ' εγχείρηση, ενώ ετοιμαζόταν - με προγραμματισμένη την εγχείρηση - να περάσει προς την Ελεύθερη Ελλάδα για το Εθνικό Συμβούλιο. Τότε, λοιπόν, μου έκανε εντύπωση η ομιλία του Κώστα Σωτηρίου από παλαιά συνεργάτη του Γληνού. Μιλούσε ο Σωτηρίου αργά και με ηρεμία, που πρόσδιδε αυτοπεποίθηση και γνώση. Ο λόγος του είχαν έναν ελαφρό κυματισμό και ήταν χαρά το να τον ακούει κανείς.

Μετά τη λήξη των εργασιών του Εθνικού Συμβουλίου, επειδή η επιστροφή και διαμονή μου στην γερμανοκρατούμενη Ελλάδα ήταν επικίνδυνη, παρέμεινα στο Καρπενήσι, όπου έθεσα ως σκοπό να επισκεφθώ τα μνημεία και να καταγράψω τα κειμήλια της περιοχής, όσα από εκεί μου ήσαν προσιτά, είτε πεζή είτε με υποζύγιο, που με προθυ-

μία έθεταν στη διαθεσή μου οι εκεί απελευθερωτικές Αρχές. Στο μεταξύ όμως η Γραμματεία (Υπουργείο) Παιδείας της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) - της Κυβέρνησης του Βουλού με ενέταξε στο διδακτικό προσωπικό ενός από τα δυο Παιδαγωγικά Φροντιστήρια που ίδρυσε τότε, για σύντομη εκπαίδευση νέων με σκοπό την πλήρωση κενών θέσεων δασκάλων στα Δημοτικά Σχολεία της Ελεύθερης Ελλάδας, το ένα στο Καρπενήσι και το άλλο στην Τύρνα των Τρικάλων της Θεσσαλίας. Το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο του Καρπενησίου είχε δυο συνδιευθυντές: Τον Κώστα Σωτηρίου και τον Μιχάλη Παπαμαύρο. Σ' εμένα, μη εκπαιδευτικό, ανέθεσαν τη διδασκαλία της Βυζαντινής Τέχνης, εκ περισσεύματος εννοώ, δίχως βοηθήματα και δίχως εποπτικά μέσα.

Όταν τον Αύγουστο του 1944 οι Γερμανοί επιχείρησαν τη μεγάλη των επίθεση κατά του κορμού της Ελεύθερης Ελλάδας, ο ΕΛΑΣ υποχώρησε και διατάχθηκε εκκένωση του Καρπενησιού, λίγο πριν καταληφθεί και πυρποληθεί. Το Φροντιστήριο μετακινήθηκε προς τον όγκο της Πίνδου, σε μια πορεία επίπονη, ακολουθώντας τις κάθε φορά οδηγίες του Στρατηγείου του ΕΛΑΣ. Πορεία επί ημέρες, με αναβάσεις και καταβάσεις, ανάμεσα σε σύσκια δάση αλλά και σε γυμνές πλαγιές, σε άγριες ρεματιές και ποτάμια, με πείνα κάποτε καταλυτική, πολλές όμως και με δίψα ανυπόφορη και φορτωμένοι τις αποσκευές μας. Ο ύπνος μας όπου βραδυάζαμε, τη νύχτα με κρύο και κάποτε κάτω από ψιλή βροχή. Όσον αφορά στο πρόσωπό μου, δεν είχε περάσει πολύς καιρός, αφότου είχα εγκαταλείψει το κρεβάτι ύστερα από μακροχρόνια αρρώστια, που μου είχε στοιχίσει την αχρήστευση της άρθρωσης του ενός από τα γόνατά μου και η Διοίκηση είχε προνοήσει να μου παραχωρηθεί υποζύγιο. Αλλ' από την αρχή σχεδόν της εξόδου μας από το Καρπενήσι το παραχώρησα σε συνάδελφο, που υπέφερε από δύσπνοια. Μου απέμεινε τότε το μαστούνι κι ένα λεπτό σκοινί να συγκρατεί τις αποσκευές μου στην πλάτη μου. Σε όλη εκείνη την κουραστική πορεία έβλεπα τον Κώστα Σωτηρίου ιδιαιτέρως ψύχραιμο, να περπατεί αργά και ευθυτενής, με χακί αμπέχονο, άρβυλα στα πόδια και μια γκλίτσα στο χέρι.

Εγκατασταθήκαμε στο χωριό Τροβάτο, σε μια πτυχή της Πίνδου στα όρια της Ευρυτανίας προς την Αργιθέα (της Καρδίτσας). Επαναλήφθηκαν εδώ τα μαθήματα, πρωί και απόγευμα ως το τέλος Σεπτεμ-

βρίου, πότε μέσα σ' ένα μικρό μοναχικό δωμάτιο άλλοτε καφενείο και καπηλειό του χωριού και πότε έξω κάτω από καρυδιές ή δίπλα από ρυάκια με κρύα νερά. Οι μαθητές ήσαν περίπου σαράντα - δεν θυμάμαι πόσοι ακριβώς— από τη Φθιώτιδα, την Ευρυτανία και την Αιτωλοακαρνανία. Αγόρια και κορίτσια. Είχαν επιλεγεί από τις κατά τόπους οργανώσεις μετά από εγκύκλιο της Γραμματείας Παιδείας, με αξιολογικά κριτήρια. Παρακολουθούσαν τα μαθήματα και μετείχαν στις συνεδρίες με ενθουσιασμό, με συναίσθηση του καθήκοντος και συμπεριφέρονταν με απόλυτο σεβασμό. Ένας - δυο με βοηθούσαν και στις αρχαιολογικές μου απασχολήσεις. Μετά το τέλος του εκπαιδευτικού προγράμματος δόθηκαν πτυχία και έφυγαν οι νέοι για τα χωριά των, για να στελεχώσουν τα εκεί σχολεία.

Όπως είπα, ο Κώστας Σωτηρίου και ο Μιχάλης Παπαμαύρος ήσαν συνδιευθυντές του φροντιστηρίου εκείνου. Διατηρούσα και με τους δυο άριστες σχέσεις και θεωρούσα για τον εαυτό μου καλή συντυχία το ότι τους γνώρισα, γιατί ήσαν και οι δυο γνωστοί παιδαγωγοί, που είχαν διακριθεί για τη συμμετοχή των στους αγώνες για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση. Ήταν ωφέλιμη για μένα από πολλές πλευρές η συνεργασία μου και συναναστροφή μου με τους δυο αυτούς παιδαγωγούς. Στο Παιδαγωγικό Φροντιστήριο ο Κώστας Σωτηρίου φαινόταν με κύρος περισσότερο από ό,τι ο Μιχάλης Παπαμαύρος· γιατί ο ίδιος ήταν πιο δυνατή προσωπικότητα, αλλά και γιατί διέυετε την κάλυψη από την ισχυρότερη τότε πολιτική οργάνωση μέσα στο ΕΑΜ. Είχε αποδεχθεί το πρόγραμμα της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, που είχε εισηγηθεί - με τις συνακόλουθες πολιτικές προεκτάσεις του - ο Δημήτρης Γληνός, και είχε παραμείνει ο Σωτηρίου στη γραμμή Γληνού μετά τη διάσπαση του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1927) ως συνέπεια προς τον αγώνα του, για την επικράτηση των εκπαιδευτικών ιδανικών του, είχε θεωρήσει τότε ο Γληνός την προσχώρηση προς το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και την υπαγωγή του εκπαιδευτικού ιδανικού υπό την ενεργό πολιτική δράση. Ο Μιχάλης Παπαμαύρος είχε παραμείνει εδώθε από το σημείο διαχωρισμού της παραπέρα πορείας, για την οποία ξεκινούσεν ο Γληνός. Την εποχή, για την οποία εδώ ο λόγος, ο Παπαμαύρος, συνεσταλμένος από φυσικό του, ανήκε σε παράταξη με λιγότερη κομματική ισχύ μέσα στο ΕΑΜ. Φαίνεται ακόμη, όπως τουλάχιστον διαισθανόμουν, ότι με το να έχει

γερμανίδα γυναίκα, εμποδιζόταν ψυχικώς από κάποιο πλέγμα. Ήταν πολύ ευαίσθητος. Είχα εντυπωσιασθεί τότε από την τρυφερότητα των συναισθημάτων του, όταν ξέσπασαν μετά ένα μήνυμα από τον Αθήνα, ότι αντίθετοι προς το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο δολοφόνησαν τον μονάκριβο του γιού, φοιτητή, αν θυμάμαι καλά, δοσμένον στον Αγώνα και τον θαύμασα για τη συγκράτηση και τη καρτερία, με την οποία αντιμετώπισε το πλήγμα εκείνο κατά του πατρικού του φίλτρου. Και κάτι άλλο τραγικό για τον Παπαμαύρο σε αναφορά προς τον Σωτηρίου. Μετά την Απελευθέρωση ο Κώστας Σωτηρίου, συνεπής προς την αγωνιστικήν ιδιοσυγκρασία του και την προχωρημένη πολιτική του τοποθέτηση, συνέχισε τη δράση του στο πολιτικό πεδίο, μέσα στις τότε δύσκολες μεταπελευθερωτικές συνθήκες, με το να εκλεγεί Βουλευτής. Για τον Μιχάλη Παπαμαύρο, μέσα στις ίδιες εκείνες συνθήκες, εξυφάνθηκε κατηγορία για συνεργασία με τους κατακτητές και καταδικάσθηκε σε φυλάκιση ως δοσίλογος, ο αγνός εκείνος μεταρρυθμιστικός αλλά λιγότερον από τον Κώστα Σωτηρίου αγωνιστικός παιδαγωγός.

Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ

Summary

REMINISCENCES OF A CO-OPERATION WITH KOSTAS SOTIRIOU IN "FREE" GREECE

I became acquainted with Kostas Sotiriou as I was the counsellor (Ethnosymvoulos) of Salamina and he, of Athens. Later we closely cooperated in the Paedagogic School at Karpenisi. He, as well as Michalis Papamavros were co - principals while I taught Byzantine art.

D. I. PALLAS

ΚΩΣΤΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Θρήνησαν την ορφάνια τους οι μαθητές,
 ώριμη γνώση, νιότη φλογερή, παιδιά
 ζωηρό μελίσσι: του ύμνησαν σε γοερό
 τραγούδι και σεμνόν χορό την ταπεινή
 μεγαλωσύνη, εδόνησαν της εκκλησιάς
 τους θόλους οι αηδονόλαλες μικρές φωνές.

Δάσκαλε χαμογελατέ, πολύφεγγο λυχνάρι,
 μισεύεις για την άρνηση, κινά για τη λησμονιά:
 πνοή, που χάιδεψες αφτιά σαν των δέντρων τα φύλλα,
 κελάιδα, λόγε, γιόμισε τα φυλλοκάρδια γνώση,
 τραγούδα για τη νιότη μας, μάθε τη να χορεύει,
 ν' ανθίσει σαν Απριλομάης, σαν ήλιος και φεγγάρι...

Ο λόγος του δεν έπαψε ν' ακούγεται, αν
 ο δάσκαλός μας έπαψε να λέει: η γη
 χωνεύει το ανθοστόλιστό του λείψανο,
 τα μάτια τα κλειστά, το στόμα το βουβό,
 μα η δόξα του ολοζώντανη ντυμένη φως
 ορθή στην έδρα λέει και μας χαμογελάει.

Παιδιά, η αλήθεια ειν' ομορφιά κι η λευτεριά 'ναι ειρήνη.
 Μη σας πλανεύουν τύραννοι, μη σας μαβλάν μεσίτες
 σε καταγώγια ηδονής, σε μέγαρο εξουσίας·
 μακριά από πύλες απηλές με σκιάχτρα στολισμένες.
 Παιδιά, σας εμπιστεύομαι στο χρέος και στον αγώνα,
 στη δύναμη της συντροφιάς, στη χάρη της αγάπης.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΤΑΣ